

„PERSOONLIKE VRYHEID“ TEOLOGIES GESIEN*

deur

B. J. ENGELBRECHT

Universiteit van Pretoria, Pretoria

I. INLEIDING

1. In alle wetenskappe wat met die mens, en veral met sy doen en late te make het, speel die vraag na die aard, verankering, grense en verhoudings van „persoonlike vryheid“ ’n belangrike rol.

2. Veral in die volgende lewensfere tree die vraag i.v.m. die persoonlike vryheid sterk na vore:

(a) **Die Etiek.** Die wetenskap van die Etiek gaan gewoonlik daarvan uit dat waar mense ook al saamleef, dáár vind sedelike keuring plaas. Wat die objek van sedelike keuring is en wat die norme is waarvolgens dit plaasvind, laat ons vir die doeleindes van hierdie referaat daar. Wat in ons verband wel ter sake is, is dat die Etiek gewoonlik op die voetspoor van Kant vra wat die „transcendentale Bedingungen überhaupt“ is waaronder ’n sedelike oordeel uitgespreek word. ’n Analise van die sedelike oordeel toon aan dat dit impliseer dat indien ’n persoon n.a.v. sy handeling goed- of afgekeur word, so ’n persoon verantwoordelik en toerekenbaar vir sy dae gehou word. Die voorwaarde vir verantwoordelikheid en toerekenbaarheid is egter op sy beurt die vryheid. Gewoonlik word in die Etiek dan vervolgens nagegaan in welke mate die determinerende faktore van erflike kapitaal (bv. temperament, verstandelike vermoë) én van omstandigheidsfaktore (bv. ouerlike opvoeding, huislike omstandighede, omgewing waarin opgegroeï en nou verkeer) hierdie vryheid aan bande lê en dus die verantwoordelikheid en toerekenbaarheid verminder of vermeerder.

Maar die Etiek kan ook, soos in die Eksistensialisme van Sartre, uitgaan van die absolute geestelike vryheid van die mens en dit sien as dié konstituerende faktor van alle ware en egte menswees. Sartre stel voorop: *L’homme est libre, l’homme est liberté.* (Die mens is vry, die mens is vryheid). Ontologies werk hy dit in „*L’existentialisme est un humanisme (1946)*“ só uit deur te stel dat die eksistensie die essensie voorafgaan (*L’existence précède l’essence*), d.w.s. by die mens is daar geen vóórwaardes wat sy bestaan as mens (*l’existence*) bepaal nie. Die mens „is“ nie eers en dan „doen“ hy (vanuit sy „is“, sy „wese“, d.w.s. sy „essence“) dinge nie, maar hy „is“ elke oomblik wat hy in vry-

heid „doen“. Omdat die mens absoluut vry is, daarom bepaal hy, en net hy alleen, dan ook wat hy „is“ (= „doen“) en daarom is hy dan ook absoluut verantwoordelik en toerekenbaar vir wat hy „is“ d.w.s. vir sy daed. Erflike aanleg en omstandighede kan wel die mens se keuse, doen en late bepaal, maar net dan wanneer die mens dit in vryheid kies om hom te bepaal. Die mens kan dit ook **nie** gekies het **nie**.

Daarom kan God ook **nie**, volgens Sartre, bestaan **nie**, want as Hy bestaan, dan sal Hy, Sy Woord én Sy Wet vir die mens vóórskryf wat die mens moet doen en so die mens se vryheid aan bande lê. Anders gestel: Ook God en Sy Wet kan **nie** as „essensie“ die menslike „eksistensie“ vooraf gaan **nie**.

(b) **Die Regspraak.** Ook in die wetenskap én in die praktyk van die regspraak is die vraag na „persoonlike vryheid“ van groot belang, want net soos in die Etniek gaan dit daar oor „keuring“ n.a.v. „handelinge“. Veral in die bepaling van „skuld“ en „straf“ word o.g.v. verantwoordelikheid, toerekenbaarheid en strafbaarheid gevra na die „mate van vryheid“ nadat allerlei faktore van bv. psigologiese aanleg en omstandighede in aanmerking geneem is.

(c) **Die Ekonomie.** Grondstelling van ons kapitalistiese ekonomie is persoonlike vryheid in die prosesse van produksie, afset en mededinging. Vanuit hierdie basiese stelling word die vryheid dikwels só radikaal gesien dat daaruit voortvloei dat die ekonomiese terrein absoluut outonoom is en dat nóg die Kerk nóg die Staat enige seggenskap op hierdie terrein het. Die Staat kan hoogstens ingryp vir sover hy hierdie absolute outonomie kan waarborg en handhaaf. Monopolie en kartel kan ook alleen bestaan as dit juis hierdie outonomie bevorder d.w.s. alleen wanneer daar **nie** genoeg bestaansruimte vir meer as één konkurrent is **nie**, omdat twee of meer mekaar sal „uitroei“.

Hierdie outonomie kan ook milder opgevat word en „beheer“ (bv. deur die Staat) kan toegelaat word volgens die beginsel dat dit outonomie **nie** skadelik sal werk vir die gemeenskap (societas) **nie**. Naas die ekonomiese outonomie kom hier nou 'n tweede **nomos** nl. die gemeenskap en so ontstaan skakerings van die sosialisme.

(d) **Die Politieke Lewe.** Die „persoonlike vryheid“ is dikwels ook hoofwoord en -werklikheid in die verskillende fasette van die politieke lewe.

(i) Meeste wette is die inperking van persoonlike vryhede en regte. Die norm van hierdie inperking word dikwels gesien as „die welsyn van die gemeenskap.“ Twee vrae ontstaan: **Eerstens:**

Wat is die verhouding tussen „gemeenskap“ en „individu“ d.w.s. tot welke mate mag „die gemeenskap“, „die individu“ se vryheid beperk? Tweedens: Volgens watter beginsel(s) en volgens watter bevoegdheid bepaal die Staat wat „die welsyn van die gemeenskap“ is?

(ii) Binne 'n demokratiese staatsbestek word persoonlike vryheid dikwels gedefinieer as vryheid van dink, spreek en doen. Dit is duidelik dat die Staat nie die verborge denke kan beheer nie, maar alleen kan reageer op dié denke wat in die „spreek“ en in die „doen“ na vore tree.

Wat die vryheid van spraak betref, sal veral die saak van „die vryheid van die pers“ en van „publikasie in die algemeen“ na vore tree. Hier is tientalle vrae o.a. in hoeverre kan die Staat vryheid van publikasie toelaat (bv. in die openbare pers) as daardie vryheid nie met verantwoordelikheid gepaard gaan nie, óf nie aan die waarheid gebonde is nie, óf bv. ondermynend is bv. die propagering van onsedelike of anargistiese ideologië. Verdere probleme in hierdie verband is die vraag in hoeverre die „pers“ beheer word deur drukgroepe en in hoeverre 'n individuele joernalis wat deur 'n hele organisasie beskerm en gedra word die „heilige“ vryheid van die pers“ besit en 'n individuele briëfskrywer nie, sodat 'n koerant bv. so'n brief se publikasie kan weier?

(e) **Die Teologie.** In die Institusie I, I, I stel Calvyn dat die kennis aangaande God en die kennis aangaande die mens ten nouste onderling saamhang. As die kennis aangaande God verkeerd is, sal ook die wese, aard en vermoëns van die mens verkeerd waardeer word; maar ook as die mens verkeerd gesien word (bv. as 'n eiemagtige kerngoeie wese) sal ook ons kennis van God (bv. die kennis van Sy genadige vergewing) verkeerd wees. Kortom: Een van die groot temas in die Christelike teologie, is die kennis aangaande die mens — sy wese, doen en late, vryheid, regte e.s.m.

(i) In verband met die probleem van „persoonlike vryheid“ staan die Bybelse getuienis voorop dat God die soewereine **Skepper** van alles is en dat die mens 'n **skepsel** is van hierdie een, enige, ewige en waaragtige God, Vader, Seun en Heilige Gees.

● Die eerste vraekompleks in hierdie verband is: Wat is die konsekwensies daarvan dat God die soewereine Skepper van die mens en Beskikker oor sy lewe is?

● Tweedens: Met watter vryhede en regte het God die mens as kroon van Sy skepping oorspronklik begiftig?

(ii) Die Bybel leer ons egter verder: Die mens is nie net skepsel van God nie, maar die mens het **gevalle** skepsel geword.

● Die eerste vraag is: In hoeverre was die mens oorspronklik **vry** sodat hy verantwoordelik, toerekenbaar en **strafbaar** vir sy sonde is?

● Tweedens: As die mens oorspronklik vry was, hoe sien sy vryheid nou ná die sondeval daar uit?

(iii) Ten slotte praat die Bybel van die aardse mens se verlossing, heiliging en lewe uit dankbaarheid.

● Eerste vraag is: Indien die verlossing alleen uit genade gebeur, hoe staan dit met die mens se vryheid, verantwoordelikheid en toerekenbaarheid i.v.m. hierdie verlossing? As hy nie vry is nie, is dit nog sy verlossing? Anders gestel: Wat is die verhouding tussen goddelike uitverkiesing en menslike verantwoordelikheid? Roep die prediking nie tot heiligmaking, bekering e.s.m. op nie?

● Tweedens: Is daar 'n herstel van die verlore vryheid in en **deur** hierdie verlossing? Met ander woorde: Hoe moet ons die Christelike vryheid verstaan?

● Ten slotte: Indien ons bepaal het wat Christelike vryheid is, hoe staan die „vrye“ Christenmens t.o.v. sy naaste en die ordening van God, bv. die Staat?

II. NADERE BEHANDELING VAN VERSKILLENDE PROBLEEMKOMPLEKSE

1. Die Mens se oorspronklike staat, vryheid en regte.

(a) In sy oorspronklike staat het God die mens „gemaak en geformeer na Sy beeld en gelykenis — goed, regverdig en heilig en in staat om met sy wil in alles ooreen te stem met die wil van God“ (Nedl. Geloofsbel., art. XIV. Vgl. verder: Heidelbergse Kategismus, Sondagsafdeling III en IV en Calvyn, Institusie, I, XV, veral I, XV 1, 7 en 8). Calvyn sê o.a.: „In hierdie volmaakte staat was die mens in besit van 'n vrye wil waardeur hy, as hy gewil het, die ewige lewe kon verkry.“ Hy voeg daaraan toe: „Dit sou hier nie die regte plek wees om die kwessie van die verborge voorbeskikking van God by te haal nie; want dit handel hier nie oor wat kon en nie kon gebeur het nie, maar oor hoedanig die mens se wese (**natura**) was“. Calvyn wil in hierdie verband dus nie supralapsaries dink nie, omdat (volgens hom) die Bybel dit ook nie doen nie.

Kortom: In sy oorspronklike staat het die mens verskeie uitmuntende gawes van God ontvang, o.a. die gawe van die vrye wil waarmee hy nie net sy aardse lewe goed en reg kon bestier het nie, „maar ook om hom te laat opstyg tot God en die ewige saligheid“ (Calvyn).

(b) Volgens die reformatoriese belydenisse en teoloë, moet daar egter baie duidelik besef word dat al hierdie voortreflikhede (al het dit tot die mens se wese (*natura*) behoort) **gawes van God** was. By hulle klink die sinsnede „gawes van God“ soos ’n monotone refrein in hierdie verband deur. So blyk dit o.a. uit Psalm 8: „**U** het hom ’n weinig minder as ’n goddelike wese **gemaak** en hom met eer en heerlikheid **gekroon**. **U laat hom heers** oor die werke van u hande; **U** het alles onder sy voete **gestel**“. Dit is duidelik dat hierdie „laat heers oor“ en „onder sy voete gestel“ deur die reformatore gesien word as deel van die „geskape na Sy beeld en gelykenis“ (Nedl. Geloofsbelijdenis, art. XIV en Gen. 1 vers 28 in vergelyking met Gen. 1 vers 26 en 27).

Al die voortreflikhede van die mens se beeldskap is dus **nie eiemagtige voortreflikhede nie**, maar **gawes van God**. Die gevolg hiervan is tweërlei:

(i) Alle menslike reg en roem is uitgeslote. „God was nie onderworpe aan die noodsaaklikheid (*necessitas*) om aan die mens nie ’n na-beide-kante-oorhellende (d.w.s. na goed én kwaad) wil te gee nie, om sodoende ook aan die mens se val, stof tot eie roem te ontleen“. God is dus só soewerein dat Hy ook aan die misbruik van Sy gawes stof tot eie roem kan ontleen.

Merkwaardig is in hierdie verband die feit dat die reformatoriese denke (bv. Calvyn en die Nederlandse Geloofsbelijdenis) vóórdat dit belydend begin praat oor die uitmuntende gawes wat God aan die mens geskenk het, begin deur éérs te handel oor die skepping van die mens **uit die stof van die aarde** soos o.a. beskryf in Gen. 2 vs. 7; Ps. 103 vs. 14; Ps. 104 vs. 29. Dit is volkome in lyn met Psalm 8 wat voordat dit oor die gawes praat, vra: „Wat is die mens dat U aan hom dink?“

Hierdie feit dat die mens „uit die slyk en aarde geneem is“ „en „nie slegs in ’n tabernakel van klei woon nie, maar self vir ’n deel aarde en as is“, het „’n toom aan die mens se trots aangesit, sodat hy hom nie op sy eie voortreflikhede sou beroem nie“, maar „hom tereg sal beroem op die mildheid van sy Maker“ (Calvyn). Dat die mens uit die stof van die aarde geformeer is, staan dus vóór die gawes, om sodoende gedurigdeur die mens daaraan te herinner wat hy waarlik was voordat God hom met al Sy voortreflike gawes begiftig het. Die mens moet dus nie op eie regte

staan en op eie voortreflikhede roem nie, maar moet van hom af wegkyk en aan God alleen al die eer gee.

(ii) Dit blyk ook duidelik uit die tweede gevolg daarvan dat al hierdie voortreflikhede gawes van God is. Die tweede gevolg is naamlik dat die mens nooit eiemagtig en eiewillig met hierdie gawes mag omgaan nie. Hy kan daarmee nie maak wat hy wil nie, maar staan teenoor sy Skepper verantwoordelik vir die gebruik daarvan. Ook vóór die val is en bly God die soewereine Wetgewer bv. in die sg. proefgebod en daarom is alle outonomie en selfbeskikkingsreg uitgeslote. Dit het veral ná die Val geblyk toe dit i.v.m. die gawe van die vrye wil duidelik geword het dat hierdie gawe juis die mens van alle verontskuldiging ontnem en aantoon dat die beskuldiging as sou God die outeur van die kwaad wees, van alle grond ontbloot.

(c) Maar die mens se oorspronklike vrye wil was nie net deur God as Skepper-Gewer en deur God as Wetgewer begrens nie. Dit was ook begrens deur God se ordeninge in Sy skepping.

(i) Eerstens het God die mens nie één-saam geskape nie, maar tweesaam, d.w.s. as mens-in-gemeenskap. Vóór die val is die mens se vrye wil dus begrens deur sy medemens, nl. deur die liefde en die konsiderasie vir „die ander“. Dié begrensing blyk veral duidelik uit God se opdrag t.o.v. die eerbied vir die „lewe“ van „die ander“ as mede-beelddraer van God. Die mens se vrye wil beteken nie dat hy vrymagtig oor „die lewe“ van die mens beskik nie; nie oor sy eie nie, en ook nie oor dié van sy medemens nie. Beskikking oor „die lewe“ is prerogatief van God alleen.

(ii) In hierdie ordening van God waarin die mens „mens-in-gemeenskap“ is, is daar ook deur God 'n orde gestel nl. die man as hoof oor sy vrou en kinders. Van die kant van die vrou en kinders is hierdie onderdanigheid en gehoorsaamheid begrensing van hulle vryheid, maar dit geld ewe goed van die vryheid van die man, want hy kan nie handel soos hy wil in hierdie sfeer van mede-menslikheid nie, maar hy moet in verantwoordelikheid teenoor God én medemens optree.

(iii) Ten slotte word die mens se vryheid-vóór-die-val ook deur God ingeperk t.o.v. die res van die skepping. God gee aan hom die opdrag om die tuin te bewerk en te bewaak. Ook teenoor die „natuur“ kan die mens nie optree soos hy wil nie (bv. deur dit te verwaarloos of te verwoes nie), maar ook hier moet hy optree in verantwoordelikheid teenoor God.

(d) Saam met Calvyn moet dit egter baie duidelik gestel word dat ons nie uit die oorspronklike gawes en vrye wil van die

mens konklusies kan trek as sou hy vandag nog ná die val hierdie gawes besit nie. Die mens het nie sy wil verloor nie, maar wel die vryheid daarvan (vgl. bv. Institusie II, III 5-7). Calvyn stel dat filosofe gewoonlik twee teses maak om aan te toon dat die mens vandag nog enigermate 'n vrye wil besit, nl. (i) „die mens kan nie 'n redelike wese wees indien hy nie vryheid van keuse tussen goed en kwaad het nie” en (ii) „hulle dink ook dat die onderskeid tussen deug en ondeug vernietig sal wees as die mens nie deur sy eie keuse sy lewe kan inrig nie” (Institusie I, XV 8). Hierdie redenasies sal, volgens Calvyn, wel van die mens in sy oorspronklike staat gegeld het en die konstruksie daarvan lyk ook dood-redelik. Maar m.b.t. die mens ná die val is hulle beslis vals, en m.b.t. die mens ná die val moet ons ons nie laat lei deur wat vir ons redelik lyk nie, maar deur wat Gods Woord vir ons leer.

Die vraag is nou, wat leer die Bybel ons i.v.m. die vryheid van die mens ná die val?

2. Die vryheid van die mens na die val.

(a) In die oudheid en baie dikwels ook in die Bybel word die „vryheid” van die mens gedefinieer in teenstelling met die begrip „slaaf”. 'n Slaaf is volgens Aristoteles „ho mê phusei autou all'allou anthropos ôn”, „die mens wat van nature nie aan homself nie, maar aan 'n ander een behoort”. Hy definieer die vry mens as „to dzên hôs bouletai tis”, „iemand wat leef soos hy wil”. Formeel is vrywees dus „onafhanklik van ander self oor jou beskik”.

Vir die doel van hierdie lesing laat ons die volgende buite bespreking, nl.:

(i) In watter gestaltes hierdie vrye beskikking oor jouself uiting gevind het soos bv. in *bouleueien* (keuse, beraadslaging), *legein* (spreke, spraak), *poiein ho tis bouletai* (doen soos jy wil), *ekklesiadsein* (te vergader en te debateer) e.s.m.;

(ii) Hoe *eleutheria* en *nomos* (vryheid en wet), *archein* en *archesthai* (heers en beheers word) in fyn balans met mekaar in die Griekse *polis* gebring is;

(iii) Hoe die *to dzen hos bouletai tis* van die *plêthos*; d.w.s. die willekeur van die massa uiteindelik die *eunomia* wat die vryheid gewaarborg het, omver gegooi het, selfs nog slegter as die *bouletai* van die *turrannos* en so die *eleutheria* tot *douleia* laat ontaard het; en

(iv) Hoe die Stoa deur hulle *ataraksia* en *apatheia* (hulle

vryblywende verheuenheid teenoor die uiterlike dinge wat rondom hulle wegval) die vryheid gesien het as menswaardige beheersing en inbesitname van jouself.

Wat vir ons doel wél belangrik is, is die oudheid se definisie van vryheid teenoor slawerny waar „vryheid“ dan die „onafhanklik van ander oor jouself beskik“ is en slawerny „die beheersing deur 'n ander is waaraan jy onderworpe is.“

(b) Wanneer die Nuwe Testament nou praat oor die toestand van die mens ná die val en die mens se vryheid beskrywe, word daar in **formele** sin in terme van hierdie selfde skema van **eleutheros** en **doulos** gepraat, en word die mens se toestand na die val as **doulos** beskrywe.

Slaaf van die sonde. (i) Eerstens word die mens se toestand na die val beskrywe as „onvry“ omdat die mens **doulos tês hamartias** is, slaaf van die sonde (bv. Joh. 8 vers 34 en Rom. 6 vers 17, 20). Die struktuur is duidelik: Die mens val nou onder 'n vreemde mag en kan nie meer die goeie wat hy wil, doen nie (Rom. 7 vers 19 - 21) omdat hy die vrye, goeie wil nie meer het nie. Die mens is deur die sonde en verdorwenheid oorwin en het slaaf daarvan geword. II Petrus 2 vs. 19 sê: „Hulle is slawe, onderworpe aan die verdorwenheid (douloi huparchontes tes sphodras), want waardeur 'n mens oorwin is, daarvan het hy 'n slaaf geword (dedou lotai).“ Daarom heers (**basileuein**) en kurieuein die sonde oor die mens (Rom. 6 vs. 12 en 14), het die mens daaraan onderhorig geword (hupakoê) soos 'n slaaf aan 'n heer (Rom. 6 vs. 16), sodat Paulus in Romeine 7 vers 20 kan sê dat die sonde wat in hom woon, die kwaad doen en wel só dat hy nie anders kan as om die kwaad te doen nie. Die sonde lê dus soos 'n **turannos** beslag op die **epithumia** (bv. Rom. 6 vs. 12 — **epithumia** word dikwels in die oudheid en later deur Calvyn met die **wil** vereenselwig), op die wil en tot watter gruwelike moerasse van losbandige verderf dit kan voer, kan ons o.a. in Rom. 1 vers 22 - 32 en II Petr. 2 vs. 1 - 22 lees. Van vryheid kan hier nie sprake wees nie, want soos II Petrus 2 vers 19 sê: „Hulle verkondig vryheid soos 'n evangelie (**eleutherian epangellomenoi**), maar hulle self is soos slawe onderhorig aan die verdorwenheid, want waardeur 'n mens oorwin is, daarvan het jy 'n slaaf geword“ (eie vertaling).

● Waar in die klassieke Griekse denke die vryheid gedefinieer is as **oudenos doulos**, **oudení hupakouôn** (die slaaf van geeneen, aan niemand anders onderhorig nie), sodat 'n mens kan doen wat jy wil (to dzên kai to poiein hôs bouletai tis) daar blyk dit uit die Nuwe Testament dat die gevalle mens **doulos tês**

hamartias is, hupakouôn têi hamartia (Rom. 6 vs. 16, 17, 20) en dat jy daarom nie meer kan doen wat jy wil nie (poiein hôs bouletai) bv. Rom. 7 vs. 19 - 21).

● Maar die saak gaan nog veel dieper: Waar die Stoa die vryheid gedefinieer het as die selfbeheerste inbesitname van jou lewe (Dasein) om sodoende hoog en afsydig te staan teenoor alles „wat ook mag wankel en vergaan,” daar toon die „Daseins-analyse” van die Nuwe Testament (bv. Rom. 6 en 7) dat juis hoe meer ek my lewe (Dasein) in besit neem en probeer bemagtig, „hoe dieper ek poog te delwe, hoe meer verderf ek daar ontmoet”. Ons lewe het vaseval in die welsandput van die sonde, sodat „wie sy siel vind, dit sal verloor” (ho heurôn tèn psuchên autou apolesai antên) Matt. 10 vs. 39, en „wie sy siel wil red (ean theliê sôsai), sal dit verloor”, (Matt. 16 vs. 25).

(ii) **Die Wet.** Wanneer die Nuwe Testament oor die vryheid van die mens ná die val praat, dan stel dit dat die mens se lewe 'n lewe is hupo nomon, onderhorig aan die wet (Rom. 6 vs. 14), 'n slaaf van die wet, want die wet heers oor hom solank as hy lewe (hoti ho nomos kurieuei tou anthropou eph' hosen chronon dzei) (Rom. 7 vs. 1).

● Objektief, in sigself, is die een gebod van God „heilig, regverdig en goed” en „geestelik” (Rom. 7 vs. 12 en 14). Objektief is dit deur die goedheid van God daargestel as openbaring van Sy wil. Binne hierdie raamwerk moet ons deur die wet ons eie toestand leer ken, want die wet leer ons die sonde ken (Rom. 3 vs. 10 en 7 vs. 7), terwyl die wet ook bowendien die reël van God vir ons lewe uit dankbaarheid moet wees (Vgl. o.a. Die Heidelbergse Kategismus, Sondagsafdeling XXXII met Skrifbewys). Die wet stel, vóórdit dit iets van ons vra, die weldade van God voorop (Exodus 20 vs. 2) en daarom kan alles wat óns volgens Exodus 20 vs. 3 - 17 doen, alleen maar dankbare antwoord wees op dié weldade wat God alreeds klaar vir ons gedoen het. As dubbele liefdesgebod (Matt. 22 vs. 36-40; Rom. 13 vs. 8-10 en Gal. 4 vs. 15) roep die wet as „heilige, regverdige, goeie en geestelike” liefdeswil van God (Rom. 7 vs. 12 en 14) ons op, nie om soos in die Stoa ons eie bestaan in besit te neem nie, maar om ons eie bestaan in liefde uit dankbaarheid in diens van die Ander en die ander (God en die naaste) te stel.

● Maar wanneer hierdie goeie, heilige en regverdige wet inkom in die sondige bestaan wat soos 'n slaaf aan die sonde verkoop is (sarkikos, pepramenos hupo tèn hamartian — Rom. 7 vs. 14), dan verdraai die sondige natuur dit en maak daarvan 'n „wet van die sonde wat in my lede is” (Rom. 7 vs. 23). „In die wet

vind die sonde aanleiding en verlei my" (Rom. 7 vs. 11); deur die wet kom daar „sondige hartstogte" (ta pathêmata tôn hamartiôn), „vind dit aanleiding om allerlei begeerlikhede in my te werk" (pasan epithumian) Rom. 7 vs. 8. Deur die wet lewe die sonde juis op (hê hamartia anedzêsen). Die vryheid van diens aan God en die naaste wat die wet moes skenk, word deur ons sondige natuur aanleiding vir die vlees (Gal. 5:13 — „Gebruik net nie die vryheid as aanleiding vir die vlees nie, maar dien mekaar deur die liefde"). Nie net word die wet oortree nie, maar dit word eiewillig geïnterpreteer en wat diens uit dankbaarheid aan God moes wees, word gesien as verdienstelike goeie werke (erga nomou — Gal. 2 vs. 16 en Ef. 2 vs. 8). Wat diens uit liefde aan die ander (naaste) moes wees, word deur die sonde verdraai tot skynheilige en hooghartige eiegeregtigheid (bv. Luk. 18 vs. 9 v.v. — Fariseër en tollenaar).

(iii) **Slaaf van die dood.** Die Nuwe Testament sien die gevalle mens nie net as onvry in die sin dat hy slaaf van die sonde (hamartia) en van die wet (nomos) is nie, maar sien hom ook as gebonde aan die dood (thanatos).

● Indien die wet op die wyse soos hierbo genoem deur die sondige natuur verdraai word, dan is dit nie net „wet van die sonde" (Rom. 7 vs. 23) nie, maar „wet van sonde en dood" (Rom. 8 vs. 2 — nomos tês hamartias kai tou thanatou). „Die loon van die sonde is die dood" (Rom. 6 vs. 23), ja die uiteinde (telos) van die feit dat or.s diensknegte (douloi) van die sonde en wet is, is die dood (Rom. 6 vs. 20-21). Die menslike lewe (Dasein) het dus losgeraak van die Lewensbron, nl. God, toe die mens nie meer „dienaar van God" (doulos tou Theou) geword het nie, maar „slaaf van die sonde (doulos tes hamartias). En ook in die „heilige, regverdige en goeie" wil van die wet het hy nie God gesoek nie, maar homself soos bv. blyk uit die „verdienstelikheid" en „eiegeregtige skynheiligheid" teenoor onderskeidelik God en die naaste. So het die wet nie net „wet van die sonde" geword nie, maar ook „wet van die dood" wat tot uiteinde (telos) die dood beteken. Kortom: Die mens het slaaf geword van dié lewe (Dasein) wat 'n lewe is wat deur die wet 'n dood-syn is.

(iv) Op grond van hierdie gegewens het bv. Calvyn gestel dat as slaaf van die sonde die mens noodwendig die kwaaië moet doen. Maar hierdie noodwendigheid (necessitas) sluit nie uit dat hy dit wil nie. Calvyn verduidelik die saak soos volg: God is noodsaaklik goed. Sy goedheid is só nou verbonde met Sy Godheid dat dit nie noodsaakliker vir God is om God te wees as om goed te wees nie. Goedheid lê in sy wese (natura). En tog sluit hierdie

necessitas t.o.v. die goeie nie uit dat God die goeie wil nie. Die gevalle mens se wese is so sondig dat hy van nature die sonde noodsaaklik moet doen. Hierdie necessitas sluit egter nie sy wil uit nie, sodat die mens (al het hy sy vrye wil t.o.v. die goeie verloor) sonder verontskuldiging is. (Institusie II, III, 5).

3. Die herstel van die vryheid.

(a) Indien ons ons hou by hierdie Bybelse figuur waar vryheid (eleutheria) gedefinieer word in teenstelling met die slaafwees (douleia), dan beteken vryheid (gesien teen die agtergrond van II, 2 hierbo) „vrymaking van die slaafskap van sonde, wet en dood“. Omdat sonde, wet en dood 'n onlosmaaklike deel van ons sondige natuur is, beteken vryheid „vry-gemaak-wees van ons sondige Dasein“, „vry-gemaak vir God en tot die lewe“.

● Konkreet gebeur hierdie „vrymaking“ deur die geloof in Christus Jesus. Die „slaaf van die sonde“ (doulos tês harmartias) sal deur die kennis van die waarheid vrygemaak word, d.w.s. deur die Seun (Joh. 8 vs. 32 — kai gnôsesthe tên alêtheian, kai hê alêtheia eleutherôsei humas; Joh. 8 vs. 36 — ean oun ho Huios humas eleutherosei, ontos eleutheroi esesthe). Die slawe van die sonde, „is duur vrygekoop met die bloed van Jesus Christus“ (1 Kor. 6 vs. 20; 7 vs. 23 en Op. 5 vs. 9). Daarom het hulle nou (soos die Bybel dit talle male noem), „diensknegte van God“ (douloi tou Theou, Kuriou) geword.

● Soos reeds gestel was die slawenskap van die sonde onder die wet se uiteinde die dood, want die loon van die sonde is die dood. Nou het Christus gesterf. As die gelowige „in Christus“ (en Christôi) is (Rom. 6 vs. 11) dan is hy „in Sy dood gedoop“ (vs. 3), is sy „oue mens saam gekruisig“ (vs. 6) — „die oue mens“ beteken „die sondige natuur, Dasein — dus die „liggaam van die sonde is vernietig“ en daarom „kan hy nie meer die sonde dien nie“ (mêketi douleuein hêmas têi hamartiai = „geensins kan julle meer slawe van die sonde wees nie“). Die liggaam en heerskappy van die dood, d.w.s. ons slawenskap aan die dood, is deur Christus verbreek (Rom. 7 vs. 25). Maar Christus is ook opgewek en leef nou vir God (Rom. 6 vs. 4, 5 en 8-10). As die gelowige en Christôi is, dan leef ook hy. Dit beteken hy leef nie meer vir homself nie, maar „is lewendig vir God in Christus Jesus, onse Here“ (Rom. 6 vs. 11 dzôntas tôi theôi). Lewendig vir God beteken „julleself as knegte tot beskikking stel tot onderhorige gehoorsaamheid“ (Rom. 6 vs. 16 — heautous doulous eis hupakoên). Gehoorsaamheid (hupakoê) voer tot „diensbaarheid aan die geregtigheid“ (edoulôthête têi diakosunêi) vs. 18) en dit voer tot heiligmaking (vs.

19 — eis hagiasmon) en uiteindelik „tot die ewige lewe (vs. 22 — to de telos dzôên aiônion). Waar die sondige lewe (Dasein) tot telos gehad het die dood (thanatos), daar het die dood van Christus vir hulle wat en Christoi is, tot telos die ewige lewe.

● Dit is só omdat hierdie vrymaking van die dood tegelyk vrymaking van die sonde is. Rom. 6 vs. 18 sê: „Vrygemaak van die sonde, het julle diensbaar geword aan die geregtigheid” (eleutherôthentes de apo tês hamartias). En omdat sonde en wet so nou met mekaar verbonde is, daarom het so baie van die „vryheids-tekste” in die Nuwe Testament betrekking op „vryheid van die wet”. Rom. 6 vs. 14 sê: „Want die sonde heers nie meer oor julle nie (d.w.s. julle is nie meer slawe van die sonde nie); want julle is nie meer (slawe) onder die wet nie”. As die gelowiges wat en Christôi is, saam met Hom gekruisig is wat hulle oue mens, hulle sondige natuur betref (Rom. 6 vs. 2-8), dan is hulle nie net „dood vir die sonde” nie (Rom. 6 vs. 11), maar ook „dood ten opsigte van die wet deur die liggaam van Christus” (Rom. 7 vs. 4). Die uitdrukking „deur die liggaam van Christus”, slaan terug op Rom. 6, nl. dat ons oue mens saam met Sy liggaam gekruisig is. Die gevolg van die vryheid van sonde en wet is dieselfde as wat ons hierbo uiteengesit het i.v.m. die vrygemaak-wees van die dood. In plaas van „slawe van sonde, wet en dood” te wees, is hulle nou slawe, diensknegte van God en Christus Jesus, behoort hulle aan Hom. Rom. 7 vs. 4 stel: „So, my broeders, is julle dan ook dood ten opsigte van die wet (tôi nomôi) deur die liggaam van Christus, om aan ’n ander te behoort(eis to genesthai heterôi), aan Hom wat uit die dode opgewek is, sodat ons tot eer van God vrugte kan dra.

● Hierdie vrugte is vrugte van die Heilige Gees (bv. Rom. 8 vs. 1-30 en Gal. 4 en 5 waar die vryheid van die wet baie nou verbind word met die vrugte van die Gees). Daarom sê 2 Kor. 3 vs. 17: „waar die Gees van die Here is, is vryheid” (hou de to Pneuma Kuriou, eleutheria). Hierdie saak van die noue verbinding van Gees en vryheid, sit soos volg in mekaar: ’n Ander manier om te sê dat die gevalle mens slaaf van die sonde, wet en dood is, is om te sê dat hy „vleeslik” (sarkikos) is, of „in die vlees” (en têt sarki)”. Rom. 7 vs. 14 sê: „ek is vleeslik, soos ’n slaaf verkoop onder die sonde”. Maar „’n vleeslike mens” doen en bedink noodwendig vleeslike dinge (Rom. 7 vs. 5, Rom. 8 vs. 4 v.v.). Vleeslik dra ons „vrugte vir die dood” (Rom. 7 vs. 5), en Gal. 5 vs. 19-21 noem ook hierdie vrugte, hierdie „werk van die vlees” (ta erga tês sarkos) op. Maar net soos die dood van Christus aan die kruis (soos hierbo uiteengesit) dié dood wat voortspruit uit die slaafskap onder sonde en wet vernietig het, so het Hy in

Sy „gelykheid van die sondige vlees“ (en homoiōmati sarkos hamartias) die vleeslikheid oorwin, omdat daardie sondige vlees gekruisig en dus dood is (Rom. 8 vs. 3). As ons nou en Christôi is (Rom. 8 vs. 1) dan is ook óns sondige vlees „saam gekruisig, sodat die liggaam van die sonde (d.i. die sondige vlees) vernietig is“ (Rom. 6 vs. 6 en Gal. 5 vs. 24). „Aangesien ons dit afgesterf het, dien ons God in die nuwigheid van gees“ (en kainotēti pneumatōs) — Vgl. Rom. 7 vs. 6 Ons is dus geestelik (pneumatikos — Rom. 8 vs. 6) en dra nou nie meer vrugte van die vlees vir die dood nie (Rom. 7 vs. 5) maar vrugte van die Gees tot die lewe (Rom. 8 vs. 6). Hierdie vrugte van die Gees word o.a. in Gal. 5 vs. 22 opgenoem. Die vraag oor hoe ons „geestelik“ word (pneumatikos), beantwoord die Bybel só: „as naamlik die Gees van God in julle woon“ . . . want „as iemand die Gees van Christus nie het nie, behoort hy nie aan Hom nie“ (Rom. 8 vs. 9). Hierdie „behoort aan Christus“ beteken om nou nie meer „slaaf van die sonde“ te wees nie, maar doulos tou Christou, dienskneg van Christus, wat ons deur Sy kruis losgekoop het van daardie ander slawerny (douleia). In Christus, „en Christôi“ is ons vry manne (t.o.v. sonde, wet en dood) en Hy wat ons „en Christôi“ inlyf, sodat ons sondige, vleeslike natuur saam met Hom aan die kruis sterf (Rom. 6 vs. 6 en Gal. 5 vs. 24), is die Heilige Gees. Anders gestel: Deur die geloof word ons in Christus ingelyf en Hy wat die geloof in ons wek, is die Heilige Gees. Daarom word die Heilige Gees se werk so nou met die Christelike vryheid verbind omdat hy van ons op hierdie wyse diensknegte (douloi) van God in Christus maak.

- Maar deurdad die Heilige Gees so nou met die vryheid verbind is, vloei daar ook 'n geweldige etiese impakt uit voort, nl. al die werke uit dankbaarheid as vrugte van die Gees, òf, anders gestel: as vrugte van die Christelike vryheid wat diens (douleia) aan God is.

- Maar uit die verbinding van Gees en vryheid word nou iets anders duidelik: Die struktuur wat tot dusver geblyk het, was die volgende: Vir die mens is daar net twee moontlikhede: Of slaaf van sonde en wet (doulos tēs hamartias hupo nomou) òf „vrygemaak deur die gees van die lewe in Christus van die wet van die sonde en die dood“ (Rom. 8 vs. 2). Maar dit bring mee dat ons nou „slawe van God“ is (douloi tou Theou), want ons is duur gekoop, weg van ons ander here vir die Heer deur die bloed van Christus. Objektief beskou, lyk dit maar na 'n haglike keuse: òf „doulos“ van die één, òf doulos van die Ander, sodat daar van werklike vryheid maar min oorbly. Wie egter só redeneer vergeet dat as God ons deur Sy Gees wederbaar (Joh. 3 vs. 3-8,

waar ons weer eens die sinspeling het soos in Rom. 7 en 8 en Gal. 5 van „vleeslik” en „geestelik”), ons ’n nuwe natuur kry en dan doen ons die geestelike dinge „van harte” (ek kardias) (Rom. 6 vs. 17); in die Nuwe Bedeling, „gee God sy Gees in ons binne- ste” en só kry ons „’n nuwe gees en hart” (Jer. 31 vs. 31-33, Eseg. 11 vs. 19; 18 vs. 31 en 36 vs. 36) sodat ons nie meer teë- sinnig die moontlikheid sal sien om doulos van God te wees nie, maar dat ons dit van harte en vrywillig aanvaar. Maar as dit so is, dan vind daar ’n merkwaardige verskuiwing plaas vanaf doulos tou Theo (slaaf van God) na teknon tou Theou (kind van God). Dieselfde Gees wat (soos uitvoerig aangetoon) van ons diens- knegte (douloi=slawe) van God maak, „getuig nou met ons gees dat ons kinders van God is (tekna theou), en as ons kinders is, dan ook erfgename, erfgename van God en mede erfgename van Christus” (Rom. 8 vs. 16). Omdat die Gees van God „die Gees van aanneming tot kinders van God is” (Pneuma huiotheias), daarom is Hy nie „’n Gees van slawerny om weer te vrees nie” (Pneuma douleias), maar is Hy ’n „Gees van vryheid” (Rom. 8 vs. 15 en 2 Kor. 3 vs. 17).

4. Die dialektiek van die herstelde vryheid.

(a) Die klassieke Griekse denke het die vryheid gedefinieer as „om nie aan ’n ander te behoort nie, maar te leef soos jy wil” (mê heterôi einai all’ dzên hês bouletai tis). Teen die agtergrond van die slawerny onder die sonde, onder die wet tot die dood, definieer die Nuwe Testament vryheid juis as „om aan ’n Ander te behoort, naamlik Hom wat uit die dode opgewek is” (Rom. 7 vs. 4 eis to genesthai humas heterôi, tôi ek nekrôn egerthenti). Ons het hierbo in hierdie verband gestel: „Objektief lyk dit na ’n haglike keuse”. Eintlik is hierdie sin (soos hierbo ook aangetoon) verkeerd; dit is wel waar dat die mens, omdat sy natuur sondig is, uit **noodsaak** (necessitas) die sonde doen, maar dan **vrywillig** sodat hy sonder verontskuldiging is. Maar wat die oorgaan van die douleia hamartias ens. (die slawerny van die sonde) betref na die douleia tou Theou (die diens aan God), daar het die mens nie ’n vrye keuse nie. Hierdie oorgang geskied uit genade (ek chariti, têi chariti — bv. Ef. 2 vs. 8 maar ook Rom. 6 bv. vs. 1, 14 en 5 staan binne die raamwerk van die genade, die charis). En nou voeg Ef. 2 vs. 8 daaraan toe: „en dit is nie uit julleself nie, maar dit is ’n gawe van God” (kai touto ouk eks humôn, Theou to dôron). Hier het ons weer die struktuur: Hulle natuur (Dasein) is „slawe van die sonde” en daarom lê die moontlikheid tot redding en dus die vryheid nie in hulleself nie, maar in die goedheid van die Ander aan wie hulle behoort (tôi heterôi hôi einai). Ook as hulle redding

„uit die geloof“ is (ek pisteôs — Ef. 2 vs. 8 en Gal. 2 vs. 16), geld ook die spreuk „nie uit julleself nie, maar 'n gawe van God“. Daar is sommige wat beweer dat God net die wil moet regstel en daarna kies dit nie net vry die redding nie, maar in vryheid (uit eie wil) doen dit dan die goeie. Hierop gaan Calvyn uitvoerig in in Institusie II, III, 7 v.v. Hy toon aan dat die tese dat die genade niks sonder die wil kan doen nie, vals is en dat God nie net aan die begin die wil vry maak en dit dan die redding kies en verder sy eie saligheid uitwerk nie. Calvyn toon aan dat alles afhang van die soewereine wil van God wat elke oomblik opnuut nie net aan ons die wil skenk nie, maar ook die volharding. Alle roem is uitgeslote („sodat niemand mag roem nie“ — „hina mê tis kauchêsetai“ — Ef. 2 vs. 8) en aan die vrye verkiesing van God moet alle eer, lof en aanbidding toegebring word. Daarom moet die ware wese van „die Christelike vryheid“ veeleer in die „wedergebore natuur“ gesoek word in die sin soos ons dit hierbo i.v.m. die „kinders van God wees“ uiteengesit het. Die mens doen nl. uit dankbaarheid „van harte“ die goeie omdat sy Hemelse Vader in Christus alreeds alles vir hom gedoen het en deur Sy Gees dit nog elke oomblik doen. Indien ons dit nie só sien nie, maar êrens weer in ons eie Dasein 'n aanknopingspunt (al is dit net 'n **punt** sonder dimensie) soek, gebruik ons weer hierdie vryheid as „'n aanleiding van die vlees“ om nie aan die Ander te behoort nie en dus nie die Ander en die ander „in liefde te dien“ nie (Gal. 5 vs. 13). Dan wil ons in die diepste van ons wese tog nie aan die Ander behoort nie (tôi heterôi einai), maar wil ons aan onself behoort en stel ons teenoor die Ander ons eie vermoë en verdienste en teenoor die ander ons liefdelose skynheiligheid i.p.v. ons liefdesdiens.

(b) Daarom moet ons ook ons „nuwe natuur“ (bv. Rom. 6 vs. 6 „nuwigheid van gees“) nie as 'n permanente besit van ons eie beskou nie. Ons het dit alleen „in die hoop . . . dat ook die skepping vrygemaak sal word (eleutherothêsetai) van die verganklikheid tot die vryheid (eis tèn eleutherian) van die heerlikheid van die kinders van God“ (Rom. 8 vs. 21). Ja, „ook onself“ sê Paulus, „wat die eersteling van die Gees het, ons sug ook in onself in afwagting van die aanneming tot kinders (Rom. 8 vs. 22). Daarom stel Paulus (wat elders in dieselfde briewe so treffend oor die „gees van vryheid“ praat) in 2 Kor. 1 vs. 22; 5 vs. 5 en Ef. 1 vs. 14 dat ons die Gees as arrabôn het, as deposito terwyl die volle vereffening nog uitstaande is. En daarom slaan die hele dialektiek in Rom. 7 van die „goeie en die kwaad“, van „die goeie wil, maar die kwaad doen,“ van die „vlees en die gees se stryd“ van „die één wet in sy lede teenoor die ander wet“ — daarom slaan dit nie net op Paulus en ons as natuurlike mense nie, maar as weder-

gebore gelowige mense in ons lewensgang. Die „innerlike mens“ (Rom. 7 vs. 22) is wel daar en „so dien ek self dan in die gemoed die wet van God“, maar ons is tegelykertyd nog „in die vlees“ en daarom „dien ek met die vlees die wet van die sonde“ (Rom. 7 vs. 26). En nou moet ons dit goed sien dat Paulus dit sê nadat hy in vs. 24 en 25 God gedank het dat hy, die ellendige mens, deur Christus „van die liggaam van hierdie dood verlos is“. Dit is hierdie gedagtekompleks wat Luther saamgevat het in sy dialektiese spreuk van: „tegelyk geregverdigde en tegelyk sondaar“ (Simul justus, simul peccator). Ook die gelowige is nooit vry in die sin dat hy duratief die vryheid as eie besit het nie (die vryheid is nooit habitus, hebbelikheid nie); maar die gelowige moet elke keer weer vrygemaak word. Hy kan alleen „staan“ in daardie vryheid as hy dit weer-en-weer ontvang, en daartoe „geroep word“ (Gal. 5 vs. 1 en 13) deur God, deur Sy Woord en Gees. Hy kan telkens weer (**palin**) onder die „diensbaarheid se juk gebring word“ (dzucho douleias) (Gal. 5 vs. 1). In 1 Kor. 7 vs. 21-23 waar Paulus praat oor die vryheid van die gelowige as diensbaarheid aan Christus (douleia tōi Christōi), daar stel hy ook die moontlikheid van die verlies van hierdie vryheid in Christus deur weer „slawe van mense te word“. Die ergste moontlikheid van „slaf word van mense“ is slaaf word van jouself bv. van die **begeertes** van jou eie sondige Dasein. So kan volgens 1 Kor. 7 vs. 20 v.v. die slaaf (d.w.s. slaaf in sosiale sin), juis deur sy vryheidsdrang afval van die geloof en só „slaf van mense“ word, d.w.s. slaaf van homself. Sosiale vryheidsdrang kan juis beteken „die drang om oor jouself te beskik“ en so kan so’n slaaf maklik die sosiale selfbeskikkingsreg ook oordra op die terrein van die Godsdiens waar die slaaf dan ook teenoor God oor homself wil beskik en dusdoende word hy eers reg slaaf nl. slaaf van die sonde. Daarom, om nie weer sondige begeertes te laat losbreek nie, roep Paulus elkeen op om liever in die staat te bly waarin God hulle geroep het, bv. as slaaf . . . In elk geval, die gelowige **besit** nooit Christelike vryhede en regte op duratiewe, permanente wyse nie; vir sy vryheid moet hy net soos vir sy daaglikse brood, elke oomblik weer-en-weer bid. Sodra ons meen ons **besit** Christelike vryhede en regte, word dit soos die manna in die woestyn juis sleg en besit ons nie vryheid nie, maar die verrotheid van ons eie slaafse sondige bestaan. Juis die Christen weet dat hy geen monopolie op vryheid het nie, dat daar geen „vryheidskapitalisme“ is nie.

5. Hoe openbaar hierdie dialektiese Christelike vryheid homself?

(a) Die mens wat deur sy drang na selfbeskikkingsreg (in die Paradys het vir hom nie Gods Woord gegeld nie, maar deur

sy eie wou hy word soos God) slaaf (doulos) van die sonde, wet en dood geword het, het deur die soewereine en liefdevolle beskikking van God deur die geloof in Christus en deur die werking van Sy Gees tot dienskneg (doulos) van God geword, ja selfs kind (teknon) en erfgenaam. Dat hy dienskneg van God is, daarin bestaan die mens se enigste moontlikheid tot vryheid. Hierdie vryheid wat hy op bogenoemde dialektiese wyse „besit“, kan hy as doulos van God alleen tot uiting laat kom in sy diens (douleia) in liefde en uit dankbaarheid teenoor God en die naaste. Wanneer Gal. 5 vs. 13 stel dat hulle uitverkies is (eklēthēte — d.w.s. uit die sonde geroep) tot vryheid, hulle „mekaar dan sal dien in die liefde“. Vryheid beteken dat ek nie my selfbeskikking, d.w.s. my vryhede en regte voorop sal stel nie (want dan vervall ek in eiegeregtigheid teenoor God en die naaste), maar dat ek in liefde tot die Ander en die ander sal uitgaan om te dien.

(b) Konkreet teenoor God beteken dit dat ek in God sal glo en Hom sal liefhê met my hele hart en met my hele gemoed en met my hele verstand en met al my kragte. En hierdie diens in die geloof uit dankbare liefde sal ek nie net besef, bepeins en laat geld in die erediens en in my binnekamer nie, maar ook onder alle lewensomstandighede en op alle lewensterreine. Ten opsigte van die lewensterreine moet ons stel dat Christelike vryheid juis die ontkenning van die outonomie en die belydenis van die teonomie beteken. Aan die begin het ons 'n paar lewensterreine genoem waarin vryheid 'n allerbelangrikste kategorie is, nl. Etiek, Regspraak, Ekonomie en Staat.

(i) Ten opsigte van die outonomie Etiek beteken die belydenis van die teonomie dat die stelling dat die mens vry is en wesenlik selfs nie mens kan wees sonder vryheid nie, vals is. Verder beteken dit dat ook die norm waarvolgens hulle goed en kwaad onderskei (bv. n.a.v. die redelike insig, die geluk, genot e.s.m.) nie betroubaar is nie. Paulus stel in Rom. 3 vs. 20 en 7 vs. 7 dat alleen die wil van God soos vasgelê in Sy Woord die enigste rigsgnoer vir die onderskeiding tussen goed en kwaad is. Nie die wet van ons eie insig (outonomia) geld hier nie, maar die teonomie (nomos tou Theou).

● Alreeds die analise van die menslike bestaan as „slaaf van die sonde“ het aangetoon dat toerekenbaarheid en strafbaarheid nie vryheid hoef te veronderstel nie, en dat die onderskeiding tussen goed en kwaad nie wegval indien die menslike natuur as onvry gekwalifiseer word nie.

● Daarom moet ons teenoor hierdie etiek stel dat „alles wat nie uit die geloof is nie, sonde is“ (Rom 14 vs. 23). Daarom

het Luther alreeds op die groot visuele dwaling in alle outonome etiek gewys. Hy het nl. gesê dat indien 'n gelowige 'n goeie daad doen, dit dan maklik kan lyk asof 'n identiese daad deur 'n ongelowige ook goed is. Dit is egter 'n groot visuele dwaling, sê Luther, want sô 'n daad (as dit nie uit die geloof gedoen word nie) word óf as verdienstelik gesien m.b.t. die dader óf is skynheilig en eie-geregigt en is daarom „eitele verdampste Sünde (ydele, vervloekte sonde“).

(ii) Aangesien die regspraak 'n onderdeel van die Staatsbestek is, behandel ons hulle saam.

● Die Staat het 'n tweërlei aspek nl. eerstens vir dié wat regeer en tweedens vir dié wat regeer word.

● Wat die regeerders betref, moet hulle beseft dat hulle hul bevoegdheid en mag nie uit hulself of van mense (van die burgers) ontvang nie, maar dat God die Staat ingestel het om met uiterlike middele die openbare kwaad te bedwing. Daarom moet elke regeerder weet dat hy nie kan doen wat hy wil nie (poiein hōs bouletai tis), maar dat hy gebonde is aan beide tafels van Gods wet en dat hy teenoor God verantwoordelik is. En tegelyk moet die regeerders beseft dat hulle nooit die innerlike mens kan aangryp en goed maak nie. Die hart en gewete kan alleen deur daardie ander instelling van God, die Kerk, deur die Woord aangegryp word en alleen God kan „'n nuwe hart in die binneste van ons Gees“ skep deur Woord en Gees. Daarom moet die regeerders alleen met **uiterlike** middele die **openbare** kwaad beteuel. En of hulle dit wil weet of nie, die Staat is daar vir die Kerk sodat die gelowiges 'n rustige en stil lewe kan lei. Ten slotte moet die regeerders beseft dat die Staat nie 'n „skeppingsordening“ is nie, maar later gekom het om die sonde te beteuel. Daarom is die Staat se vryheid nie net deur God en Sy wet en deur die feit dat hy **uiterlik** die kwaad moet bedwing, aan bande gelê nie, maar ook deur die skeppingsordeninge soos bv. die huwelik.

● Wat diegene betref wat regeer word, moet hulle (soos uitvoerig hierbo uiteengesit) sien dat hulle vryheid juis bestaan in die erkenning van en onderwerping aan God en Sy verordeninge. Eén van Sy verordeninge is die Staat. En omdat die Staat nie 'n instelling van die burgers is ter wille van hulle eie nut nie en omdat die Staat nie deur hulle met mag beklee is nie, maar omdat die Staat 'n instelling van God is, daarom mag hulle dit nie na eie goeddunke ophef en probeer omvergooi nie, en daarom moet hulle dit volgens die bevel van God gehoorsaam wees, hulle daaraan onderwerp, daarvoor bid en die gepaste eer daaraan gee. En dit geld nie net vir 'n „goeie owerheid“ nie, maar ook vir bv. die tiran

Nero (Rom. 13). En ook as die owerheid iets sou beveel wat teen Gods gebod en eis ingaan, mag hulle nie die owerheid deur revolusie omvergooi nie, maar al moet hulle ook ly, moet hulle deur die bevel te veronagsaam, God meer gehoorsaam wees as die mense. In verband met die Staat sny Gods Woord dus alle sodanige vryheid wat tot anargie of revolusie lei, af. Ons ware vryheid word juis daarin konkreet dat ons die Staat as verordening van God gehoorsaam. Ons het alreeds daarop gewys dat Paulus selfs in die vryheidsdrang van die sosiale onderdrukte (slawe) die gevaar sien dat hulle hul eintlike vryheid as gehoorsame diensknegte van God en Sy verordeninge, sal verloor deur selfbeskikking hulle lewe te laat oorheers.

(iii) Wat die ekonomiese vryheid betref, moet ons stel dat ook hier geen outonomie mag heers bv. deur die spreuk van „besigheid is besigheid” nie. Ook hier moet die ware Christelike vryheid as diens uit liefde nie uitbly nie, m.a.w. ook op hierdie gebied moet die teonomie, die nomos tou Theou, die wet van God geld. Tot watter uiterstes hierdie outonome liberalisme kan lei, blyk o.a. uit die Kommunisme.

(iv) Wat die vryheid van die pers en publikasie as uitdrukking van die vryheid van wil en spraak betref, moet weer eens die outonomie afgewys word as afgodery en dus as basiese onvryheid. Tot twee keer toe word in Gods wet, in die Tien Gebooe, 'n gebod oor die spraak, eintlik 'n verbod teen die vryheid van spraak, gevind, nl. die afwys van die laster teen God en die afwys van die onwaarheid en laster teenoor die naaste. Ware vryheid van spraak sal weereens deur die teonome eise van diens in liefde, eerbied teenoor God, Sy Naam en verordeninge én deur waarheidsliefde bepaal wees. Volgens die Nuwe Testament is die deurvoer van eie wil en ideologie, of die wil en ideologie van 'n drukgroep, juis die uitdrukking van die sondige eis om nie aan die Ander te behoort of in diens van die ander te staan nie — dit is juis uitdrukking van selfsug, selfwil en dus onvryheid. Paulus stel die eis dat selfs teenoor die swakkere broeders ons ons vryheid nie te veel op die voorgrond mag stel nie, want dan word dit juis onvryheid omdat dit so maklik nie oor „die ander” gaan nie, maar oor onself.

6. Slotopmerkinge

(a) Plato het alreeds gesien dat die vryheid eienaardig is in dié sin dat dit geneig is om homself te vernietig. Hy het die vryheid wel gedefinieer as: „Om aan geen ander toe te behoort nie, maar te leef soos jy wil”. Dit kan alleen permanent gebeur

as dié vryheid beskerm word deur die eunomia (wetsorde) in die polis (die stadstaat). Maar die eunomia kan so maklik tot anomia (wetteloosheid) oorslaan waar elkeen van die plethos (massa) net doen wat en soos hy wil. „Uiterste vryheid slaan sodoende oor tot die grootste en wildste knegskap (douleia)“.

(b) Die Woord van God is baie meer radikaal. Dit stel dat wat gewoonlik vryheid genoem word nl. selfbeskikking (to dzên hōs bouletai tis) wesenlik (en nie net dialekties soos by Plato nie) **onvryheid** is. Sels die „goeie, regverdige en heilige“ wil van God word deur die sondige natuur tot selfsugtige, eiegeregtige en skynheilige onvryheid verdraai. Alleen deur die geloof in God deur Christus deur die Heilige Gees is daar vryheid. En ook hierdie vryheid besit ons alleen maar dialekties solank ons leef. Dit kan alleen in liefdesdiens teenoor God en die naaste as **strewe** (maar nooit as ons besit nie) bestaan. Van baie wat vandag vryheid belowe en oor vryheid praat, moet in hierdie lig gesê word: „Hulle belowe vryheid, terwyl hulleself slawe van die verdorwenheid is“ (II Petr. 2 vs. 19).

